

caritas

Téma: ŽÍT SPOLU BUDEME. ALE JAK?

SNADACE
ČESKÉ SPOŘITELNY
GENERÁLNÍ PARTNER SHČR

Romové potřebují práci a naději

Romskou redakci Českého rozhlasu 1 – Radiožurnálu vede Anna Poláková (43). Pravidelně připravuje například pořad **O Roma vakeren čili Romové hovoří** a je v každodenním styku s realitou života Romů v České republice.

MARTA ŠVAGROVÁ

Co je dnes nejpálčivějším problémem Romů?

Nejpálčivější je sociální propad, do jakého se Romové dostali.

Jak se to stalo, kde je příčina?

To je jednoduché. Po revoluci v listopadu 1989 se změnila situace na pracovním trhu. Už před třinácti, patnácti lety začínaly první vlny emigrace Romů do Německa a jinam, nasvědčovalo to tomu, že tu není něco v pořádku.

Mluvíte o sociálním propadu, co si pod tím mám představit?

Brzy po listopadu se možnosti zaměstnání pro Romy zhoršovaly, ale ještě měli bydlení. Nevěděli, že je třeba přístých pět let nikdo nezaměstná. Byli zvyklí, že práce byla povinná a bylo jí dost. Dnes není a pokud máme celkové skoro osmiprocentní nezaměstnanost a Romové tvoří dvě procenta, tak je celkem jisté, že společnost není připravena vytáhnout právě tato spodní dvě procenta. Ani středoškolaři či vysokoškolaři Romové nemají šanci na uplatnění, natož ti bez vzdělání.

Před listopadem jste tedy na tom byli líp?

Anna Poláková studuje vyšší odbornou školu sociálně právní, syn Marek anglo-americkou vysokou školu. „Vážím si ho,“ říká A. Poláková. „Vím, že musí prokazovat mnohem víc než jiný dobrý student.“ Foto: Luboš Kotek

Určitě aspoň v tom, že v minulém režimu měli Romové práci. Žili tu většinou někdy od padesátých let, měli zázemí, zvykli si. Můj děda pocházel ze Slovenska, přišel jsem s babičkou právě v padesátých letech. Pamatuji si jako dítě, že existovaly takzvané přidružené výroby a v nich pracoval i děda. Dokonce myslím, že ji vedl a zaměstnával tam celou svou širokou rodinu a další lidi, kteří při-

šli ze Slovenska. Vždycky byla práce, stavělo se na tom. Já i mí bratři jsme se vyučili, na střední vzdělání jsme nedosáhli, ale žili jsme celkem dobře. Koncem osmdesátých let Romové dosáhli nejvyšší sociální úrovně.

Jednu dobu to vypadalo, že vzniknou romské firmy, které budou zaměstnávat lidi ze své komunity. To se nepodařilo?

Jsou takoví podnikatelé, třeba pan Horvát z Lysé nad Labem nebo pan Horvát z Karviné a jeho bratři. Ale jde o to, jakou pozici tihle romští podnikatelé sami mají, kolik dostanou zakázek, jak je společnost bere jako podnikatele a zaměstnavatele.

Myslíte si, že se situace nezlepšuje?
Řekla bych, že se společnost pomalu přece jen začíná otevírat. Ale

i kdybychom viděli, že třeba dvacet procent lidí naši situaci začíná vnímat, pořád je tu těch osmdesát procent zbývajících. Mezi nimi podnikatelé, zaměstnavatelé, které my k životu nutně potřebujeme a kteří svůj postoj nemění.

Která vrstva obyvatel České republiky je v tomto směru nejnadějnější?

Jsou to hlavně studenti vysokých a středních škol, spíše lidé s vyšším vzděláním a do třiceti let. Ze starších zase ti s vyšším vzděláním, kteří se věnují humanitním oborům, ne pragmatici s čistě ekonomickým myšlením. Je to ale ve stadiu vývoje, jisté uvědomování stavu a nutnosti něco s ním dělat se děje postupně.

Naděje je tedy v mladých lidech?

Já tomu věřím, kdyby ne, tak bych tu nemohla žít. Myslím, že se situace bude postupně měnit. Vidím to i na svých dětech, ale chce to určitý vývoj. Nestačí se zaklínat pojmy jako je integrace. Toto je věc obou stran. Kam se máme integrovat? Do jaké společnosti? Řešení má být oboustranné, společnost o ně musí stát a být vstřícná. Nestačí, aby jedni dokazovali, že jsou dobří ne na sto, ale na dvě stě procent... Když už se hovoří o integraci, je důležité, aby si její zákonitosti uvědomily obě strany.

To se ale nedá přikázat. Nejspíš je třeba vytvořit nějaké legislativní podmínky...

Když už o tom mluvíme, stále chybí antidiskriminační zákon. (Pokračování na str. 2)

Kdo se komu bude muset přizpůsobit?

Budete stále poslouchat, a nepochopíte, a nepochopíte, budete hledět, a neuvídíte. Neboť obrostlo tukem srdce tohoto lidu, ušima nedoslýchají a oči zavřeli, takže neuvídí očima a ušima neuslyší, srdcem nepochopí, a neobrátí se – a já je neuzdravím. (Mt 13,14–15) Toto varování, kterému je už víc než dva a půl tisíce let, je mimořádně aktuálním vstupem do doby postní. Obrátit se – tedy změnit smýšlení – to se ovšem netýká jen jednotlivců a jejich osobního života. Svou nezbytnou změnu smýšlení má před sebou mnohá i celá společnost.

Ukážu to na jednom nadmíru závažném příkladu. Pokud si někdo chce bez větších obav mezi Čechy zanadávat na nějakou skupinu, může se zaměřit na politiky, katolíky, šlechtu a občas i Němce. Bezkonkurenčním terčem pro uvolnění nahromaděných frustrací a jiných negativ jsou však u nás Romové. Už výsledná zpráva výzkumu *Etnické vztahy v České republice* z roku 1994 konstatuje: Dominu-

jící perspektivou na příčiny problémů, která představuje značně universální konsensus v české společnosti, je pohled na Romy jako na neodpovědnou, nepoctivou a k podvádění inklinující populaci, která zneužívá existujících sociálních a demokratických poměrů. S tím, že se Romům nechce pracovat a zneužívají sociální podporu, vyslovilo souhlas 75 % dotázaných. S tím, že zneužívají nových demokratických podmínek, rozhodně souhlasilo 65 %. Celkem s těmito názory souhlasilo přes 90 % dospělé české populace. Dominující a univerzální je pocit nedůvěryhodnosti Romů, jakýsi nedostatek občanské solidnosti. (Gabal & spol., 1994). O šest let později – v lednu 2000 – publikovala agentura *Opinion Window* studii o vztazích Čechů k Romům. Podle jejich výsledků jsou Romové pokládáni českou veřejností za skupinu, jejíž charakteristiky se prakticky míjejí s hodnotami, jichž si jako Češi vážíme. Navíc tyto údajně typicky romské špatné vlastnosti – nepřizpůsobivost, nezáměr o integraci, sklon ke lhaní, krádežím a kriminalitě, nevděčnost či nedisciplinovanost – Češi pokládají za neměnné, většinou přímo vrozené. Přisuzují tak Romům v podstatě vlastnosti, které je činí nežádoucí přítelkou společnosti, těmi, kteří

nemohou v žádném případě přispět jejímu rozvoji a jsou v nejlepším případě ve společnosti jenom trpěni. V listopadu téhož roku potvrdil výzkum CVVM vysokou míru antipatie Čechů vůči romskému etniku, když Romové zaujali beznadějně první místo mezi nesympatickými národnostmi, jen vzdáleně následování Rumuny. A prakticky stejný výsledek dal tentýž výzkum CVVM z prosince 2006. Vůči nikomu nemají Češi tak špatný postoj jako vůči Romům – nesrovnatelně lepší vztah mají například k Vietnamcům i Židům.

Tato fakta ukazují, že jde o vážný, dlouhodobý a zatím nikterak zásadně neřešený problém a že nejde o konflikt národnostní, nýbrž o hluboký konflikt sociální. Romové jsou prostě v očích české většiny buď „asociálové“ – nepřizpůsobiví, neinteligentní, nevdělatelní, špinaví, hluchí a nemravní atd., tedy v podstatě devianti, kteří nás ohrožují, obtěžují, kterým je třeba se bránit – nebo „sociálové“ – věčně nedospělí, ztracení v moderní společnosti, případy pro sociální péči, lidé, kteří nejsou schopni přežít bez cizí pomoci a je třeba je naučit konformnímu chování. V obou případech je rozhodující způsob chování, „životní styl“ – nikoliv „barva pleti“,

řeč atd. Jde přitom o obraz vyznačující se velkou stálostí a vysokým „skórem výskytu“ v české populaci.

Co s tím? Naprostá většina našich občanů v tom má jasno: Romové se nám musejí přizpůsobit, nejlépe úplně, a kdyby to nešlo, pak rozhodně tak, aby nás neobtěžovali. I tohle bez jakékoliv změny prokazují reprezentativní výzkumy. Jenomže – musejí? Mezi postoji většinové populace a Romy je v mnoha ohledech propastný rozdíl. V jedné věci jsme si ovšem hodně podobní. Romové ji vyjadřují svým příslovím: „Chce-li mě někdo uctít, ať mě uctí jako Roma, a když ne, ať mě nechá na pokoji.“ Ano – i většinová česká společnost by se spokojila s tím, kdyby ji Romové „nechali na pokoji“ – jenomže právě tohle je vzhledem k tak odlišnému stylu života a uznávaných hodnot Romů neuskutečnitelné. Před jejich křikem – v původním i přeneseném smyslu – se neschováme.

P. Jiří Rous, brněnský kněz, který se už přes deset let soustavně věnuje Romům, shrnul své zkušenosti a poznatky do velmi strážlivé analýzy uveřejněné jako seriál v internetovém časopisu *Christnet* (www.christnet.cz). Ta nás zbavuje veškerých iluzí: V současné době není k dispozici vůbec žádná

celkové řešení tohoto zásadního společenského konfliktu, který navíc bude nutně narůstat vzhledem k mnohonásobně vyšší porodnosti romské komunity než ostatní majority. Tato majorita sice chce, aby se jí Romové přizpůsobili, ale ze střednědobé perspektivy se mnohem spíš bude muset přizpůsobit ona. Přizpůsobit se životu ve společnosti, kde víc než třetinu tvoří důchodci a většinu lidí do dvaceti let Romové a přistěhovalci s podobným životním stylem. A to ještě nemluvíme o pravděpodobných důsledcích změny klimatu...

Rozhodně jsem ovšem nechtěl těmi předchozími zjištěními jen efektivně „strašit“. Je prostě nezbytné přestat se obelhávat, přijmout vážnost situace, přiznat, že je v podstatném smyslu nad naše lidské síly (podobně jako řešení demografické krize v souvislosti s hlubokým poklesem porodnosti), a v důvěře k Tomu, u něhož „není nic nemožného“, poctivě hledat, kde máme těch svých pět chlebů a dvě rybky, jimiž musíme k řešení přispět také my. Vhodným startem k pokání by mohlo být rozjímání o tom, proč Ježíš projevuje takové pochopení pro Samařany. Ti jsou totiž dobrým předobrazem našich Romů.

Jiří Zajíc, pedagog a publicista

Identita romských dětí

Je tomu asi patnáct let, kdy si k nám domů přišel jeden romský kluk půjčit kytaru. Byl z jedné rodiny v sousedství. Měli k nám důvěru, protože si u nás mohli koupit vajíčka nebo půjčit kárku. Táta se sice vždy vztekal, když ji vrátili nějak poničenou, ale příště jim ji zase půjčil. Tomu klukovi bylo asi čtrnáct let. Byl konec léta, tak jsme si sedli na schody před naším barákem a chvíli si povídali.

Snažil jsem se mu vysvětlit funkci plotu – ten je pro nás bílé snad nejdůležitější část „nábytku“. Skoro tak důležitý jako střecha nad hlavou, protože dělí svět na dvě části – to je moje, to je tvoje. Vše, co prochází přes tuto čáru, se řídí složitými pravidly. Například půjčování věci. Stačí se podívat na naši sousedku paní Zíkovou. Když si k nám přijde půjčit mouku, protože jí v sobotu odpoledne došla, tak jí tu mouku samozřejmě rádi dáme. Jenže ona, nejen že ji vrátí v pondělí, ale ještě přinese půlku plechu buchta a čokoládu k tomu – jako poděkování. Nestane se, že budeme muset k sousedům běhat a připomínat – půjčili jste si mouku, měli byste ji vrátit. Paní Zíková tedy hodně zvažuje, jestli si od nás něco půjčí. Stejně jako my od nich.

Tato pravidla jsou zase výsledkem dlouholetých ekonomických úvah. Říkal jsem mu něco ve smyslu, že ta kytara je starý krám, že její cena je tak 200 korun, ale když ji rozbije, budu si muset koupit novou. Ta mě přijde už na minimálně 1000 korun. Jaká je vlastně cena té kytary? 200 nebo 1000 Kč? Například strýc si půjčil mé staré kolo Favorit, opřel ho u hospody a někdo mu ho ukradl. Avšak považoval za svou povinnost mi koupit nové, mnohem dražší než to, co mu ukradli.

Ptal jsem se toho kluka, zda je ochoten vzít na sebe závazek takové půjčky kytary. Je schopen mi přinést novou kytaru, když by se tato rozbila? Samozřejmě že ne. Mám mu ji přesto

Oslavy Dne dětí v Kojetíně vyvrcholily společným tancem. Foto: Petr Šilhánek

půjčit? Tento rozhovor byl pro něho bezpochyby „blízkým setkáním třetího druhu“. Koukal na mě trochu jako na Marfana. Podobné úvahy v životě neslyšel. Prostě byl zvyklý dělit lidi na ty, kteří jim něco půjčí či dají, a ty, kteří je vyženou. Nějaké ploty, úvahy o tom, kolik stojí kytara a jakými pravidly se v naší společnosti řídí půjčování mouky – to byla pro něj španělská vesnice. Nakonec si kytaru půjčil s tím, že se zařikal, že s ní nic nestane, že ji vrátí v pořádku.

Bohužel stalo se, co se stát nemělo. On tu kytaru opravdu rozbil. Táta ji přinesl od nich někdy po prázdninách s ulomeným krkem. Avšak náš rozhovor měl jeden výsledek. Jeho hrdoť a pocity viny vedly k tomu, že on osobně k nám přestal chodit si půjčovat věci, zatímco ostatní členové jeho rodiny v půjčování dál pokračovali. On převzal zvyky paní Zíkové – velice dobře si rozmyslí, než

si příště něco půjčí. Mě osobně to celé mrzelo, protože jsem nechtěl, aby měl takové pocity viny. Ta kytara byl opravdu starý krám. Nepůjčil bych mu ji, kdyby za něco stála.

Co mě však stála jeho zkušenost? Hodinu prázdninového času a jednu starou kytaru. Nevím, jestli je to hodně nebo málo, každopádně je na tomto příběhu vidět, jak neuvěřitelně pomalý je proces asimilace. Uvědomme si, že v procesu asimilace padesát let není žádná doba. Jestliže komunisté vysídlili tisíce Romů z jejich přirozených společenstev na Slovensku a přesídlili je do Čech, bude trvat minimálně dalších dvě stě let, než tyto přezemou zvyklostmi naší civilizace. Jsme na tuto dobu připraveni? Jsme ochotni si mezitím s nimi sednout na ty schody a povídat si o pravidlech půjčování?

Asimilace však není jednostranný proces. I my musíme asimilovat ně-

co z jejich světa. To nejvíce pocítují adoptivní rodiče či pěstouni. Jestliže si adoptujete ukrajinské dítě, musíte se připravit, že byste s ním jednou měli jet na Ukrajinu a říkat mu: „Tak tady někde odsud jsou tví rodiče. Ukrajina má bohatou historii, bohužel Stalin se na ní zle podepsal uměleckými hladomory v třicátých letech...“ Stejně tak máte-li v péči romské dítě: mnohem dřív než přijde do puberty mu musíte ukázat to krásné z romského světa. Musíte mu číst romské pohádky, poslouchat s ním romskou muziku, navštěvovat romské muzeum v Brně, pokud možno najít nějaké rodinné přátele z řad kultivovaných Romů. A vaše investice může těmto dětem být jakýmsi zábradlím, za které se chytanou, až po pubertě nebudou vědět, kam patří, a složitě si budou budovat identitu Roma.

Je třeba si uvědomit, že jak adoptování, tak rodilé romské děti nemají žádnou jinou možnost. Musejí si vybudovat identitu Romů, musejí si někdy uvědomit, kde jsou jejich kořeny, odkud pocházejí. Na nás však velice záleží, jaký vzor k následování jim předložíme. Nemůžeme jim předložit akceptovatelný vzor, pokud si myslíme, že stejně rostou pro kriminál a že jedině řemeslo, které se umí naučit, je zlodějina.

Mezi mnou a Romy je dnes navíc ohromná zeď. Mnohem větší, než byl plot u našeho baráku. Tou je sociální rozdílnost. Žijí a pohybují se v jiném světě. Víc mluvím s Reky či Američany než s Romy. S těmi prakticky nepříjdu do styku – a pokud ano, tak víceméně jen profesně. Tu to zeď má dnes kolem sebe většina Čechů. Proto je třeba si uvědomovat, že především s dětmi je třeba si povídat o našem světě – jaké složitě zákony mu vládou. Ve škole se to nenaučí. Doma také ne. Proč se pak divíme, že romské děti a koneckonců celá jejich populace nesdílí naše hodnoty?

Jeronym Klimeš, psycholog

MUZEUM PRO ŠKOLY

Rámcový školní vzdělávací program předpokládá, že v hodinách občanské výchovy, respektive společenských věd na 2. stupni seznámí učitelé žáky alespoň s tím, že existují ještě jiné kultury. Největší menšinou, minoritou, jsou v Čechách Romové. Je to téma konfliktní, o němž existuje mnoho předpokladů, a to z obou stran. Učitelé (nejsou-li to rodiče) by měli dětem zprostředkovat informace. Romské muzeum v Brně prezentuje romské etnikum snad ve všech souvislostech. Nejen expozicemi ve vitrínách, ale i ve speciálních programech přizpůsobených různým věkovým kategoriím.

Nabídka muzea je velmi široká: ■ stálá expozice „Odkud pocházejí Romové“, pro nejmladší formou bludiště, starší děti pracují v rámci „Vědecké romistické konference“; variace programu se obměňují pro různé věkové kategorie;

■ doprovodné programy rozvíjejí tvořivost a přispívají k odbourávání předpokladů; sledují cíle multikulturní výchovy; Kde zní zpěv, mizí žal zní název jednoho workshopu – práce s písní Khamoro, na kterou navazuje malba (dětí namalují to, o čem, si myslí, že se v písni zpívá);

■ Holokaust – besedy, projekce filmu, přednášky apod. na Mezinárodní den holokaustu;

■ doprovodný program k holokaustu, genocidě Romů a Sintů, o rasismu v dnešní Evropě obsahuje komentovanou prohlídku výstavy s historickým výkladem, promítání filmu o holokaustu Romů v protektorátě a také speciální pásma – hry zaměřené na současné projevy rasismu ve společnosti a nebezpečí utváření stereotypů, předpokladů a hodnocení lidí na základě prvního dojmu.

Školy si mohou objednat besedy přímo v Romském muzeu, viz www.rommuz.cz. (ml)

Romové potřebují práci a naději

(Dokončení ze str. 1)

Ten už měl být v roce 2004. Teď se nová ministryně Stehlíková vyjádřila, že ho chce prosadit.

Zdá se, že diskriminace se stále těžko dokazuje.

Ano. A pořád je snaha vytvářet dojem, že tu diskriminace není.

Nedávno uspořádalo občanské sdružení Slovo 21 anketní průzkum, v němž se zjišťovalo, jak jsme na tom s diskriminací Romů. V dotazníku jsme se ptali pěti set Romů, jak se jim tady v Česku žije. Vyjde i sborník a snad by tyto poznatky měly být jedním z podkladů k tomu stále ještě chystanému antidiskriminačnímu zákonu.

Co jste se z anket dozvěděli?

Tak například na otázku, jestli se někdy potkali s násilím, skoro každý řekl, že ano, s fyzickým násilím mají zkušenost skoro všichni. Pokud jde o zaměstnání, říkali v podstatě to, co už jsme znali – že zkrátka nemají šanci. A když jsme se zeptali, zda by chtěli mít za souseda Čecha, všichni odpověděli, že ano, že to neřeší. Zeptejte se Čechů, jestli by chtěli žít vedle Romů, řeknou vám jednoznačně, že ne.

To je určitě složitější problém. Ale co se týče násilí, s ním máte osobní zkušenost...

Bohužel. V roce 2002 čtyři skini napadli mého syna Marka. Naštěstí jeli kolem policisté a zachránili mu zřejmě život, ale synovo zranění bylo

hodně ošklivé. U soudu ti kluci dostali vysoké podmínky, koneckonců jim bylo prokázáno evidentní násilí s rasovým podtextem. Ale když probíhal soud, všichni, i státní zástupkyně, se chovali, jako kdyby byl viníkem můj syn. A věřím tomu, že kdybych nepracovala v rozhlase a nezmobilizovala taky kolegy, aby se o věc zajímali, nedošlo by ani k těm podmínkám.

Neměli jste v tu chvíli chuť znovu emigrovat? Zkoušeli jste to přece už jednou a v cizině máte příbuzné...

Ano, půlka mé rodiny žije v zahraničí, po prvních útocích, které se objevovaly počátkem devadesátých let, jsme se rozhodli odejít. Nikdo ale nedostal azyl, tak jsme se vrátili a začali všechno budovat znova. Situace se nezlepšila, proto moji bratři odjeli znovu. Žijí v Londýně, Kanadě, Austrálii.

Čím to, že jste nakonec nenásledovala své sourozence? Mohli by vám v cizině zpočátku pomoci...

Když jsme odsud odjízďeli poprvé, moje děti hodily do jazykové školy, dcera se věnovala sportovní gymnastice. Začaly útoky, napadli nás i doma v bytě. Tehdy nás zastupoval dr. Ščuka a Giňa dozoroval, věděli jsme, že to úřady nechtějí řešit. Přišel další útok na syna – rozhodli jsme se a odjeli do Německa. Tam naši žádost o azyl zamítli, jako většině Romů. Cestovali jsme po Evropě a zkoušeli se někde uchytit, ale tehdy byly čerstvě podepsané dokumenty, že jsme bezpečná země, že

tady problémy nejsou, je tu demokracie. Vrátili jsme se s tím, že se budeme chystat na další odjezd.

Jak jste se na něj chtěli připravit?

Děti jsme dali na angličtinu, my sami jsme se začali učit s odhodláním, že tu prostě nezůstaneme. Jenomže děti začaly ve škole prospívat a my si vybudovali zázemí, a tak jsem si po všech těch zkušenostech uvědomila, že nevím, co jim tam vlastně budu moci dát. Řekla jsem si, ať děti vystudují a pak se rozhodnou, kde chtějí žít. Jsou přece svobodní. Syn, když zažil to napadení, studoval druhým rokem obchodní akademii a jeho snem bylo studovat na vysoké škole anglo-americké. Nabízela jsem mu, aby odjel. Řekl – ne, tohle je můj domov, to byli jen nějakí čtyři pitomci a já odsud neodjedu. Uvědomila jsem si, že je to statečný kluk. A dneska na té anglo-americké škole studuje. Vážím si ho za to, protože dobře vím, že musí prokazovat mnohem víc než jiný dobrý student. A mimochodem, už tam není sám.

Pozorujete v romské komunitě aktivní touhu po zlepšení, po vzdělání? Pomáhá jí v tom někdo?

Je řada velmi dobrých projektů, například Atiganoi. Romští středoškoláci, vysokoškoláci a absolventi se angažují v projektech. Já třeba studuju na vyšší odborné škole sociálně právní, tam je obor romština, romistika, ten je můj oblíbený. Pan doktor Ščuka otevřel další sociálně právní školy po celé republice, budeme mít

asi čtrnáct poboček – první, kterou založil, byla v Kolíně. Budou se otevírat i jiné obory – hotelnictví, cestovní ruch, a jejich součástí je kromě jiného také romština, historie Romů, slovesnost. Velký význam mají také časopisy, pořady, vydávají se pohádky, slovníky...

Věříte tedy, že se situace Romů v Česku může změnit k lepšímu?

Musí, jinak to nepůjde. Víím ale, že se ty dveře napřed musí otevřít a že se musíme vzájemně potkávat nejen na nějakém koncertě, ale také v běžném životě. Nemůžeme pro vás být ne-normální, když vás obslouží romská prodavačka. Chcete to trpělivost, vzájemná integrace bude trvat delší dobu. Na to ale není žádný muštr, to je věc charakteru člověka.

Jak mohou k otevřeným dveřím přispět samotní Romové?

Propadl trval nějakých patnáct let, nemůžete lidem říct: Teď se ti otevřely dveře a ty se změn. Oni spadli do obrovské sociální propasti a musejí se v ní naučit žít. Psychika se bude muset postupně měnit, budou muset zase začít věřit v nějakou lepší budoucnost. Potřebují však nějakou základní jistotu, vizi, že se situace zlepší. Když budou kupříkladu vědět, že za svou práci dostanou výplatu a nikdo je z bytu nevyhodí, může to být odrazový můstek.

Souhlasíte s pozitivní diskriminací?

Ať se to nazve jakkoli, něco se mu-

si udělat. Spolupracuji se sdružením Romodrom, jehož sociální pracovníci působí přímo v terénu, v odloučených lokalitách. Pracují s rodiči, kteří si pamatují ještě dobu, kdy bydleli v normálním bytě a měli práci. Musíme si uvědomit, že i v době, kdy se nám žilo vlastně dobře, až na výjimky nerostla romská inteligence, počítalo se s námi jen ve zvláštních školách. Minulý režim rozhodl, že budeme jen pomocná síla, a když se otevřely hranice, přišli Romové i o ten statut pomocné síly. Příliv Ukrajinců a dalších dělníků z jiných zemí vzal našim lidem práci a nikoho netrápilo, že takhle zchudnou.

Takže je potřeba začít od základu, u malých dětí?

Pokud děti porostou jenom v ghettech, už se to pak těžko napraví. Jejich táta si ještě dovede představit, jaké to bylo, když uživil rodinu, a může si třeba přát, aby se zase dostal na dřívější úroveň. Ale když se život trvale smrskne jen na starost, jak nakrmíte děti, ovládne vás pasivita a propadáte se hloub. Podstatné je, aby Romové dostali šanci pracovat, udržet si bydlení, aby vůbec mohli platit nájemné a elektřinu. Stačí se podívat třeba do Británie, jak tam Romové bydlí – stát jim připlácí, integrační programy jsou nastavené tak, aby děti mohly studovat, jejich rodiny pracují a slušně bydlí v hezkých bytech, rozhodně nemusejí žít na okraji společnosti. Nemusejí bojovat o to základní, co je k životu potřeba: práci a naději.

Uč se, synu, pro zvláštní školu!

Nejhorší prý v průběhu mediální „všetinské“ smrště byl ten den, kdy do nízkoprahového zařízení Diakonie na Poschle spadla skupina senátorů, novinářů a fotografů. V Diakonii právě probíhal audit, zkoušení ze směrnic, standardů..., vedle v místnosti běžel program v klubu. Nepozvaná návštěva porušila všechny principy nízkoprahových zařízení. „Důvěru klientů budujeme dlouho a jak nám teď mají věřit?“ ptala se jich. „Nevím, co si od toho slibovali,“ vrtil hlavou jedna ze sociálních pracovníček Diakonie Marta Doubravová. „Myslím, že tohle se nedělá.“

DAGMAR VOLENCOVÁ

Ve Vsetíně žije odhadem přes dvě stě romských dětí, kromě dvaceti osmi z nich chodí všechny do zvláštní školy. Jeden z důvodů, proč tomu tak je, vidí pracovníci vsetinské Diakonie i Charity v tom, že děti nenavštěvují běžnou mateřskou školu. Jsou romské rodiny, kde se mluví česky. Tam, kde žije víc generací, se ale mluví romsky. A i když děti mluví česky a naučí se číst, často nepochopí text. „Nevědí, co je třeba přečíst, sopka a jiné výrazy,“ vysvětluje Jana Škrabáková, sociální pracovníčka Charity. „Bílí děti běhají po lese, pařez uvidí; sopku jim ukáže někdo v knížce nebo ji zahlédnou v televizi.“ Řeč je tedy o sociální izolaci. Kromě toho, že dítě při vstupu do školy často neumí komunikovat, nemá ani základní dovednosti. Neumí držet tužku, kreslit – všechno to, co učí maminka potomka, když si s ním hraje, stříhá, lepí, skládá...

„Zvláštní škola“ ve Vsetíně je podle školského zákona „Mateřská škola a základní škola se speciálním výukovým programem“. A do ní chodí i děti z majority, které jsou mentálně retardované. Vsetín má tzv. „nultý ročník“ právě při této škole. „Zvláštní škola je živena romskými dětmi,“ říká Dan Žárský, ředitel zdejší Diakonie. „Dítě ještě nechodí do školy a už je ve zvláštní škole. Zvykne si. Má tam všechny sourozence, nechťejí po něm nic moc, má pěkné známky, všichni jsou spokojeni. Ani po rodičích se nic nechce, úlohy domů dítěto nenosí, do-

konce dostává o něco víc peněz na pomůcky. Prostě všech pět pé. Devět let dítě nic nedělá a v patnácti končí na úřadu práce. To je havárka,“ konstatuje Žárský.

SÍLA MOTIVACE

V současné době pomáhá Charity s domácí přípravou 15 dětem z běžných ZŠ – od první třídy až po středoškolačky. „Oslovili nás rodiče, nebo děti samy poprosily o pomoc,“ říká Jana Škrabáková. Aby děti vydržely nároky, které na ně klade nejen škola, ale i jejich postavení v komunitě, kde jsou „bílymi vranami“, je nutná neustálá motivace. „Připravujeme pro ně hravá odpoledne; doučování a domácí příprava formou her, také jezdíme na různé výlety. Loni jsme byli několikrát v Ekocentru ve Valašských Kloboukách, děti si mohly vyrobit ruční papír, příst z vlny, zažít věci, které běžně nevidí.“ A zároveň své zkušenosti mohou předávat dál, sourozencům i rodičům.

Předloni přišla do Charity maminka s holčičkou po první třídě. Dcerka neuměla číst, třebaže písmenka znala. „S její učitelkou jsme si řekly, že ji potlačíme do druhé,“ říká Jana. „A ona se přes prázdniny rozečetla, začalo jí to strašně bavit. Loni měla jenom dvojku z češtiny, z ostatních předmětů jedničky.“

Charitě se loni podařilo dostat na ZŠ jednoho chlapce: sice prošel první třídou speciální školy, ale starší sourozenec už byl na obecné škole a tatínek chtěl, aby i druhý syn absolvoval normální ZŠ. Je ve třídě jediný Rom, třída ho bere a učitelka nevidí žádný problém. Jenže to je jedno dítě! Na doučování přichází i několik dětí z „kontejnerů“, třebaže dojíždějí přes celé město.

Velkou odvalu musela mít Světlanu, když po absolvování speciální školy podala přihlášku na obchodní školu učňovskou. „Musela se hodně doučit,“ vypráví Jana, „neuměla napsat obsah textu, referát, zkrátka chyběly jí dovednosti absolventa devítiletky.“ Jestli vydrží, přidá se k několika málo Romům, kteří získali výukový list. Je to vlastně malý zázrak.

TICHÁ VÁLKA O DĚTI

Mezi Charitou a Diakonii na jedné straně a speciální školou na druhé panuje – diplomaticky řečeno –

velmi napjatý vztah. Loni si lidé z Diakonie a Charity rozdělili předškoláky a začali pracovat s nimi a jejich rodinami ve snaze vytáhnout ty nejméně schopné z nultého ročníku speciální školy a nasměrovat je do školy běžné. Sociální pracovníčky docházejí do rodin a tam s dětmi procvičují, co potřebují k zápisu do obecné školy, a neustále s rodiči hovoří o tom, jaký je rozdíl mezi běžnou ZŠ a zvláštní školou. Rodiče si neuvědomují, že dítě, které vyjde v deváté třídě speciální školy, umí pouze to nejzákladnější, což je příliš málo pro další vzdělávání. Pro ilustraci: v osmé třídě se naučí vyjmenovaná slo-

A podle toho to nakonec vloni dopadlo. Několik dětí bylo sice zapsáno současně na základní i na speciální školu, ale v září skončily všechny ve speciální. I dítě, které už na ZŠ nastoupilo, rodiče do dvou dnů převedli. Pochopili, že jde o složitější cestu, která klade nároky na dítě i na rodinu. Nehledě na to, že takové rozhodnutí vyžaduje uvažování v dlouhodobějším horizontu. Ještě je tu střední škola, „učňák“... až potom z něho něco může být. „A kdoví jestli,“ říkali prý rodiče, „dítě přijde na nějaký pohovor, oni zjistí, že je Rom a stejně místo nedostane.“ Jiná rodina „vzdala“ ZŠ prostě proto, že

Rodiče neuvažují v tak velkých časových rozpětích jako je devět let; přitom vliv komunity je silný.

V ČÍM ZAJMU

Vytáhnout dítě ze zvláštní školy je pak možné jen v ojedinělých případech. Při přestupu by spadlo alespoň o jednu dvě třídy níž, což považují rodiče za ztrátu času, krok zpátky. Nehledě na to, že při devítileté školní docházce by končilo v šesté, sedmé třídě. Pak by záleželo na vstřícnosti školy, zda umožní dokončit docházku, na vůli, odvaze rodičů, na motivaci dítěte samotného. „Nevím, jestli je to reálné,“ uvažuje Žárský, „i když některé děti na to opravdu mají.“

Žárský se domnívá, že ředitelé škol by mohli vyvinout větší úsilí romské děti získat, ale jejich postoj je rozpolcený. Vědí, že dvě romské děti ve třídě by zvládli i bez asistenta – a škola by získala další finance – ale kdyby se romských dětí přihlásilo hodně, děti z majority školu opustí. Už proto je podle Dana Žárského potřeba prosadit rozptýlené bydlení. Problém se školou by se vyřešil sám. Dítě přece nebude dojíždět přes celé město do školy na trávníkách, protože je to ztráta času a peněz. Zatímco teď má tato škola největší obavy z přílivu dětí, poněvadž je nejbližší Poschle. „Tady je vidět, co všechno podmiňuje otevření se škol vzdělání,“ rozebírá situaci Žárský. „Ta lokalita (Poschla) situaci zabetonuje. Třeba ne úplně, ale nějakým způsobem se to ztíží.“

Na letošní zápisy se děvčata z Charity i Diakonie připravovala dlouho. Scházela se společně a vymýšlela strategie, jak na rodiče. Anička Hříbková, Marta Doubravová i Jana Škrabáková tvrdí, že pozorují posun v myšlení rodičů a všimly si toho prý nejen ony. Některé maminky se samy ptaly, což se prý loni nestávalo, co k zápisu děti potřebují, co mají vědět, co s nimi mají cvičit. Na besedu s paní učitelkou ze ZŠ přišlo sedm maminek! Skeptici prý očekávali, že přijdou tak dvě.

K zápisu ve dnech 6. a 7. února 2007 přišlo jedenáct dětí, uspělo jich sedm. Čtyři mají odklad. Kolik jich v září nastoupí?

Rodiče vsetinských dětí trvali na anonymitě; v čísle jsou použity ilustrační snímky i z jiných charitních zařízení.

Ilustrační foto: Petr Šilhánek

va. „Rodiče jsou otevření,“ tvrdí Jana Škrabáková. „Nestalo se nám, že by řekli: Ne, nemáme zájem. Ale oni stále nechápou rozdíl.“ Její slova potvrzuje Anna Hříbková z Diakonie: „Víc než o dětech je řeč o rodičích. Zatím jsme nepřišli na mechanismus, způsob, jak je přesvědčit. Můžeme s nimi mluvit horem dolem, nezabírá to.“

na zvláštní jsou starší sourozenci. Jiní zmiňovali, že kdesi na škole byly romské děti šikanovány. „Jedna maminka tvrdila, že dítě, které několik let do ZŠ chodilo, začalo mít problémy,“ vypráví Marta Doubravová, sociální pracovníčka Diakonie Vsetín, „a rodiče zkrátka před problémy uhnuli.“ Těžko být soudcem, co je skutečnost a co (možná) výmluva.

Romové v Čechách a na Moravě 1945–1989

Druhá světová válka s sebou přinesla téměř úplné vyvražnění Romů v Čechách a na Moravě. Nacistickou genocidu přežilo asi 10 % původního romského obyvatelstva v českých zemích (500–600 osob). Po roce 1945 začali přicházet za prací Romové z romských osad na Slovensku. Podle soupisu Romů provedeného v roce 1947 státními orgány žilo v českých zemích již přes 16 000 Romů. Přicházeli především do pohraničí a do průmyslových oblastí severních Čech a Moravy, odkud bylo předtím odsunuto německé obyvatelstvo.

Slovenští Romové přicházeli z kulturně odlišného prostředí izolovaných romských osad do českých měst. Tento přechod byl spojen s přetrváváním tradičních rodových vazeb uvnitř romské komunity i navenek. Do Čech a na Moravu přicházeli Romové především v 50. letech. Typická migrace Romů ze Slovenska probíhala následujícím způsobem: nejprve do Čech přijel živitel rodiny, po určité době se vracel na Slovensko, aby s sebou přivezl rodinu, eventuálně další příbuzná a sousedy z romské osady.

Počet takto přichozících Romů na-

růstal a v roce 1989 se odhadovalo, že v Čechách a na Moravě žilo 150–180 000 Romů. Dnes je tento počet odhadován na 22–250 000 osob. Z tohoto počtu tvoří dodnes asi 85 % potomci slovenských Romů po staletí usazených v romských osadách. Asi 10 % tvoří tzv. olašští Romové, kteří až do roku 1959 kočovali, a zbývajících asi 5 % jsou potomci původních českých, moravských Romů a Sintů (němečtí Romové). Jednotlivé romské skupiny se od sebe liší především dialektem romštiny a zvyky.

Olašští Romové (rom. Vlachike Roma) je název používaný pro tradičně kočovné skupiny Romů, které do Evropy (později i do USA) přicházely od poloviny 19. století z území Valašského knížectví (Rumunsko). Lpěním na tradici kočování i na svých zvycích se odlišovali od usedlých slovenských Romů, které pejorativně nazývali „Rumungro“ (ze slov Rom Ungro, uherský Rom). Dodnes si tato skupina udržela silnou rodovou solidaritu a své zvyky. Do povědomí širší veřejnosti se tato skupina dostala volbou tzv. romského krále.

Po roce 1948 ve vztahu k Romům došlo nejprve k jejich formálnímu zrov-

noprávnění (zrušení diskriminačního zákona č. 117/27 Sb.), ovšem společensky zůstali Romové stále na okraji. Od druhé poloviny 50. let přistoupl tehdejší režim k otevřené politice asimilace Romů.

Nejprve bylo zlikvidováno kočování zákonem č. 74/1958 Sb. o trvalém usídlení kočujících osob. Na základě tohoto zákona byl proveden soupis těchto osob, z nichž část tvořili Romové. Nejvýrazněji se zákon dotkl skupiny tradičně kočovných tzv. olašských Romů, ale postiženi byli i mnozí slovenští Romové, kteří přijížděli do českých zemí za prací. Na základě prováděcích předpisů potom měly osoby označené za „kočovníky“ zákaz vzdalovat se bez povolení z míst, kam byli usazeni.

Od počátku 60. let byly zavedeny tehdejšími národními výbory zvláštní seznamy Romů bydlících v jednotlivých místech. V roce 1965 bylo na základě usnesení vlády rozhodnuto o „rozptýlení“ romského obyvatelstva. Usnesení bylo plánem na likvidaci nevyhovujících romských osad a „rozptýlení“ jejich obyvatel na různá místa. V praxi byla podle vládních údajů provedena likvidace 2 700 chatrčí. Asi

3 000 rodin bylo přesídleno v rámci Slovenska a 494 rodin bylo přesídleno do Čech. Do roku 1970 se 109 rodin přesídlených do českých zemí vrátilo na Slovensko. Uvnitř českých zemí se likvidace dotkla 49 „nežádoucích cikánských soustředění“, což znamenalo přesídlení 435 rodin.

Na jedné straně došlo k likvidaci nejhorších (hygienicky a sociálně) romských osad, na druhé straně došlo k narušení tradičních sociálních vazeb uvnitř romské komunity. Přesídlením zanikl také tradiční hodnotový ráz platný uvnitř romských komunit. Tradiční romská kultura i romský jazyk byly označeny za přežitek a Romové byli nabádáni k tomu, aby např. neučili své děti romsky. Tehdejší režim ovšem poněkud zlepšil zdravotnickou a sociální péči.

V roce 1968 došlo k jisté celospolečenské demokratizaci poměrů. Toho využili mj. Romové a založili první romskou organizaci – Svaz Cikánů-Romů. Tato organizace se snažila o udržení a propagaci romské kultury a napomáhala v řešení sociálních problémů. Od počátku 70. let vyhlásily státní orgány program tzv. společenské integrace Romů. Částečně

podpora se dostalo i romskému jazyku. Romové z Československa se také aktivně podíleli na ustavení Mezinárodní romské unie. Tato činnost skončila v roce 1973, kdy byl Svaz Cikánů-Romů na nátlak státních orgánů zrušen. Od poloviny 70. let začala být znovu uplatňována asimilační politika (zákaz romského jazyka, sterilizace romských žen atp.). V této době také dochází k nárůstu počtu romských dětí v dětských domovech. Jde o jev, který ukazuje, jakým způsobem byly narušeny tradiční vazby v romské komunitě. V minulosti bylo běžné, že se v rámci širší rodiny o děti na čas postarali příbuzní. Tato sociální instituce byla narušena a nahradilo ji umístování do dětských domovů.

Atmosféra se poněkud uvolnila až v polovině 80. let, kdy bylo možné v malých nákladech publikovat v romštině a směřovalo se začít hovořit o romské kultuře.

Pro hlubší poznání tradic romské komunity lze doporučit práce Evy Davidové (např. Romano drom – Cesty Romů) nebo Mileny Hübschmannové (např. Šajpes dovakeras – Můžeme se domluvit) Petr Lhotka, historik

Dát jim šanci, aby mohli odstartovat

Rozhovor s Květou Othovou, ředitelkou Charity Vsetín a členkou zastupitelstva města

Jaké ponaučení podle vás plyne z „kauzy Poschla“?

Ve Vsetíně máme kromě starousedlíků Romů ze Slovenska a jejich rodiny se rozrůstají. Dnes jich tu je pět nebo šest set, ale za deset let bude číslo podstatně vyšší, už teď je na to třeba pamatovat. Musíme vymyslet, jak to udělat, aby Poschla nebyla pro její obyvatele konečnou stanicí, situace by se mohla vymknout kontrole. Na radnici počítáme s tím, že rodiny, které si budou plnit povinnosti, dostanou šanci. Bude třeba vytvořit bytový fond, a to bude bitva! Uvažuje se o různých variantách bydlení, tomuto tématu se hodně věnuje Dan Žárský z Diakonie. Už dávno navrhol, aby se odkupovaly bytové domy, rodinné domky, byty, vznikala drobná zástavba. Přemýšleli jsme také o tom, že by se na stavbě domků Romové podíleli. Mohli by tak současně při stavbě získat rekvalifikaci v řemeslech. Ale to se musí připravovat delší dobu. Naopak v co nejkratší době je třeba dořešit otázku dopravy na Poschlu, aby se nepropadala do stále větší izolovanosti. Jede se tam přes jedno místo problematické z hlediska bezpečnosti dopravy.

Ale pokud nebudou mít Romové práci, návrat bude sotva možný...

Já mám ráda koncepční práci; teď se řeší otázka střechy nad hlavou, další na řadě je práce a vzdělání. Je třeba investovat do vzdělání dospělých. Většina z nich prošla zvláštní školou, nejsou vyučeni a nerozvíjejí se. Usilujeme o získání financí z EU na rekvalifikaci, absolventi kurzů mohou zastat místo v administrativě nebo být řemeslníky. Město má své technické služby, v nich bylo zřízeno dvacet míst. Čili – nejprve musíme lidi dovézt do místa, pak se může situace začít obracet. Rodiče budou přes den v práci, děti ve škole.

Ve zvláštní, kam jich ostatně chodí dřívá většina?

Samozřejmě máme zájem, aby šly do běžných škol, ale existuje historická vazba. Chodili tam rodiče, prarodiče... Koncem roku proběhla schůz-

Před Vánocemi se kluci v charitním centru pustili do pečení cukroví. Šlo to na jedničku!

Foto: archiv Charita Vsetín

ka ředitelů ZŠ, na které došlo ke konfliktu se speciální školou. Loni totiž tato škola vyhlásila termín zápisu o týden dříve než běžné ZŠ. Takže rodiče zapsali děti rovnou do školy speciální. Pro letošní rok se kraj a město dohodly na jednom termínu. Velkým problémem a důvodem sporu je existence „nultého“ ročníku (přípravného) při speciální škole, a nikoliv při některé z běžných ZŠ. Dokonce by tento přípravný ročník mohl vést „neziskovky“. Tahle varianta by dokonce mohla být pro město výhodnější díky existujícím kapacitám a také pro to, že „neziskovky“ dokážou přinést peníze i odjinud. Jenže problém je v tom, že speciální škola má dnes statut základní školy a rodiče mají právo si školu vybrat. Řešením je, aby zřizovatel, Zlínský kraj, zrušil nultý ročník.

Co by ještě pomohlo, aby rodiče změnili vztah ke vzdělání dětí?

Myslím, že by pomohly vzory. Mám velice dobrou zkušenost se dvěma ženami, které u nás v Charitě pracovaly. Romka se základním vzděláním, úžasné snaživá. Naučila se pracovat i s počítačem. Často stáčí se k člověku chovat malinko jinak, věnovat se mu, zapracovávat ho děle, dopřát mu vzdělání, kurzy a podobně. Prostě dát mu šanci. Ovšem místo, na kterém dívka pracovala, bylo zřízeno na jeden rok za finanční podpory úřadu práce a já jsem nebyla schopna místo udržet v dalším roce. Myslím, že jí ten rok pomohl „nastartovat“. Druhá Romka byla dokonce vyučená, odešla do Anglie. Ta byla velmi schopná. Je tam celá rodina a myslím, že se jí daří dobře. Nebojí se práce.

Jak jste však sama řekla, ta šance vyžadovala také peníze.

Letos, poprvé po třech letech, jsme neobdrželi dotaci z MPSV na sociální práci centra. Diakonie také ne. Peníze z rozpočtu města vystačí na první kvartál. Protože Vsetín má zájem, abychom pokračovali, nabídli nám půjčku, než ministerstvo změní „názor“. Dosud byla dotace ve výši 400 až 500 tisíc, kraj přispíval částkou 200 tisíc a zbytek financovalo město. Letos má kraj k dispozici jen jeden milion korun pro všechny zadatele z jednoho dotačního titulu. Pokud neobdržíme peníze od státu, budeme muset propustit dva ze čtyř zaměstnanců a vydržíme do března. To by bylo špatné; vzdělávací volnočasové aktivity, přímá práce v terénu, to všechno má velký význam. Děvčata jsou polovinu času

v rodinách, pomáhají jim řešit jejich sociální problémy, rozebírají s nimi hospodaření, vyřizování na úřadě a myslím, že tři terénní pracovníci města na to jistě nestačí.

Ale služby Centra pro matku a dítě jsou vedeny jako bezúplatné, dokonce ani nesmíte nějakou úhradu vybírat. Tak kdo má tuto službu zaplatit?

Jestliže je služba vyhláškou zakotvena jako bezúplatná, vyplývá z toho, že musíme mít pokryté náklady na sto procent. Stát, město, kraj... zkrátka někdo ji musí financovat. Romské projekty jsou zakotveny jako velmi potřebné ve strategických dokumentech; v komunitním plánu, v Akčním plánu zdraví a kvality života města Vsetín, ale ani to zřejmě nejsou důvody pro toho, kdo rozhoduje o přidělení peněz. Má-li město samo financovat služby, které potřebuje, dobře, ale ať je to jasné řečeno. A necht' jsou jasné kritéria; když stát dotaci nepřidělí, mělo by zaznít proč! Projekt má chyby? Jiný důvod? – Romských projektů jsme podali víc a kdybychom věděli, že nedostaneme peníze, zadrželi bychom jinde.

Evropskou unii?

Ano, ale ani EU nefinancuje projekty dlouhodobě, dává peníze právě na rozjezd, dál už se máme postarat o zdroje doma. Máme-li poskytovat dlouhodobě službu s lidmi kvalifikovanými, máme-li vyhovět zákonu a splnit standardy, je třeba mít stabilní personál. Trvá dlouho, než si lidé z minority vytvoří vztah k našim sociálním pracovníkům, než najdou cestu do centra a budou ochotni se vůbec svěřit. Při této sociální službě nelze měnit zaměstnance po roce, je postavena na důvěře, osobních vztazích, a ty se budují složitě. Pokud někdo pracovník není schopen toto zvládnout, odejde sám. Rozhodně bychom nechtěli činnost ukončit, v nejhorším případě chceme alespoň nějak přežít do doby, než se změní sociální zákon či alespoň dotační politika státu.

(dv, iv)

Původ Romů a jejich příchod do Evropy

Romové jsou nedílnou součástí evropských dějin a kultury již nejméně sedm století, a přesto jsou stále velmi často pro Evropany něčím neznámým, podivným. Kde se u nás vzali a proč? Na to se pokusíme v krátkosti odpovědět.

Pátrat v romské historii je velice obtížné a složité. K nejstarším dějinám chybí písemné prameny vůbec. Navíc musíme počítat s jednostranností a neúplností dochovaných pramenů, které jsou ve značné části determinovány staletou perzekucí, izolovaností a nedostatečnou komunikací s rozhodujícím děním společnosti. Prameny k evropské historii Romů jsou z absolutní většiny pořízeny Neromy. Navíc jsou to dokumenty, z jejichž samotné podstaty vyplývala většinou povinnost nebo snaha pranýřovat to, co v tehdejší době a společnosti bylo odlišné od žádoucích norem.

V současnosti je již nesporné prokázán indický původ Romů, i když tomu tak vždy nebylo. Středověcí li-

dé je považovali např. za Egypťany či za potomky těch, kteří přežili zničení bájněho ostrova Atlantida. Pro určení Indie jako skutečné pravlasti Romů posloužilo v 19. a 20. století až srovnání romštiny s indickými jazyky. Podobnost těchto jazyků je velmi patrná a nemůže být rozhodně náhodná. I samotný pojem Rom, který užívají příslušníci této menšiny a který v překladu z romštiny znamená „muž“ nebo „člověk“, pochází zřejmě z indického slova „dom“, což znamená „člověk“. Romové byli v Indii pravděpodobně součástí různých kast, na které je tradičně indická společnost rozdělena. Formování samostatné etnicity, tj. příslušnosti ke skupině na základě společného jazyka, kultury a původu, probíhalo až po jejich odchodu z Indie. Vzhledem k chybějícím historickým pramenům se zřejmě nepodaří přesněji datovat odchod Romů z Indie ani zjistit důvody jejich migrace. Opět na základě jazykových výzkumů můžeme odhadovat, že z Indie Romové odcházeli někdy mezi 5.–10. stoletím. Jejich

cesta vedla přes území Persie, kde jsou romské skupiny nejprve zaznamenány na území dnešního Iránu, odkud pokračovaly v migraci dále na západ. Na území Malé Asie se jejich cesty rozdělují. Část putovala zřejmě přes severní Afriku na Pyrenejský poloostrov, kam Romové přišli snad kolem 9.–10. století. Během své cesty se Romové na různých místech usazují a potomci těchto migrantů dnes tvoří romské osídlení v Sýrii, Arménii, na Pyrenejském poloostrově atd. Na Balkáně, v tehdejší Byzantské říši, se první Romové objevují asi v 11. století. Zde také získali pojmenování „Cikáni“, kterým jsou nazýváni později v Evropě, a to dodnes. Gruzínský mnich nazval v roce 1068 skupinu lidí, která zbavila okolí Konstantinopole jedovatých hadů, řeckým slovem Athinganoi (z tohoto slova jsou odvozeny v různých jazycích názvy Cikán, Zigeuner, Cygan atp.). Od počátku mělo pojmenování ovšem hanlivý charakter, protože bylo původně označením heretické sekty, která údajně provozovala magii.

Od první čtvrtiny 15. století se podle dochovaných zpráv začali Romové objevovat ve střední a západní Evropě. Přicházeli pod vedením jednotlivých vůdců, kteří byli titulováni jako hrabata nebo vojvodové, ve skupinách čítajících od několika desítek mužů, žen a dětí až po skupiny stocenné. V dobových záznamech jsou Romové v některých případech označováni jako Saraceni, Tataři nebo pohané. Pro svůj vzhled, odlišný jazyk a kulturu byli v tehdejší Evropě považováni za cizí, exotický prvek.

V českých zemích je první nesporná zmínka o Romech datovaná k roku 1416, kdy se v zápise zařazeném do Starých letopisů českých uvádí, že „také toho léta vládli se Cikáni po zemi české a lidi mámili“. Od dvacátých let 15. století se v regionu střední a západní Evropy pohybovaly skupiny Romů, které na základě ochranných glejtů a na základě tvrzení, že byli ze své země vyhnaní Turky, dostávaly v jednotlivých městech almužnu. Jiné zdroje obživy v tom-

to období nejsou přesně známy. Šlo zřejmě o provozování tradičních řemesel jako bylo kovářství a další zpracování železa, dále také různá hudební a artistická vystoupení spolu s „čarováním“, tj. hádáním z ruky nebo léčením lidí i zvířat.

O poměrně dobrém prvotním přijetí Romů svědčí i fakt, že císař Zikmund Lucemburský vydal pro skupinu Romů dva ochranné glejty. První z těchto glejtů byl vydán na kostnickém koncilu roku 1417 a druhý pro skupinu pod vedením „vojvody“ Ladislava na Spišském hradě roku 1423. Podle tohoto ochranného glejtu měli poddaní i vrchnost zajistit bezpečnost Romů při jejich putování a vojvoda Ladislav získal právo řešit přestupky a spory uvnitř své skupiny bez zásahu vnějších autorit.

Postavení Romů ve střední a západní Evropě se začalo měnit až od počátku 16. století, kdy začíná jejich pronásledování. Ale to už by bylo na jiné povídání.

Michal Schuster, historik